

СУТНІСТЬ І ПОНЯТТЯ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Стаття присвячена побудові теоретичної концепції стійкості банківської системи як на макро-, так і на мікрорівні економічних відносин.

Ключові слова: система, банк, банківська система, стійкість банку, стійкість банківської системи.

Постановка проблеми. Банківська система України є важливим сегментом вітчизняної економіки. Протягом 2002-2006 років вона розвивалася динамічно, покращилися її кількісні і якісні характеристики, підвищилася конкурентоспроможність українських банків. Стійкість і спроможність українських банків протистояти кризовим явищам у суспільстві підтвердив кінець 2004 року, коли банківська система успішно справилася з загрозою втрати ліквідності, яка була пов'язана з політичною дестабілізацією в країні. Діяльність банків протягом 2002-2006 років характеризувалася поліпшенням якості активів, нарощуванням капітальної бази, залученням депозитів, підвищенням ефективності діяльності, що є ознакою достатньої стійкості.

Водночас на даному етапі розвитку спостерігалася посилення фінансової нестабільності, яка охоплювала не лише національні економіки, а й поширювалася у регіональному і світовому масштабі, мала як циклічний, так і епізодичний характер. Зазначена тенденція підсилювалася відкритістю економік у цілому та банківських систем зокрема внаслідок лібералізації міжнародної торгівлі фінансовими послугами. Отже, виникає необхідність використання нових концепцій, методологічних та методичних підходів до вивчення методів оцінювання та умов забезпечення стійкості банківської системи.

Аналіз останніх публікацій. В економічній літературі значна увага приділяється проблемам становлення стабільної банківської системи, підвищення її стійкості.

Концептуальні основи становлення і розвитку сучасної банківської системи України досліджені у працях А. Гальчинського, О. Дзюблюка, А. Єпіфанова, Б. Луціва, А. Мороза, І. Сало, С. Циганова та інших вчених. Саме їх наукові праці дозволили сформулювати

загальнонаукову основу та визначити основні підходи до дослідження проблеми забезпечення стійкості банківської системи України.

Серед науковців, які досліджували проблеми стійкості банківської системи в цілому та окремі її аспекти зокрема, необхідно виділити таких: Ф. Аллен, Н. Веллінк, Д. Даймонд, Ч. Кіндлебергер, К.-Дж. Ліндгрєн, Ф. Мишкін, І. Фішер, М. Фрідман, Л. Шумахер.

Проблеми забезпечення стійкості банківської системи, її протиріччя і шляхи їх вирішення знайшли своє відображення в дослідженнях вітчизняних вчених О. Васюренка, Б. Івасіва, Г. Карчевої, О. Кірєєва, С. Козьменка, В. Кротока, В. Лисицького, І. Лютого, Л. Примостки, М. Пуховкіної, М. Савлука, В. Суторміної, Р. Тиркала та інших.

Невирішені раніше частини проблеми. Не зменшуючи значущості наукових напрацювань в рамках загальної теорії банківської системи, досліджень щодо забезпечення стійкості зарубіжних банків, окремих проблем функціонування вітчизняної банківської системи, зокрема її платоспроможності та ліквідності, слід все ж констатувати, що у вітчизняній економічній науці практично відсутні спеціальні дослідження методологічних засад організації банківської системи, її оцінки та забезпечення стійкості функціонування.

Метою статті є побудова теоретичної концепції стійкості банківської системи як на макро-, так і на мікрорівні економічних відносин.

Виклад основного матеріалу. В економічній теорії стійкість розглядається як одне з ключових понять концепції економічної рівноваги, відповідно до якої досягнення і утримання стаціонарно-рівноважного стану належить до найбільш важливих задач, що вирішуються на макро- і на мікрорівні. При цьому економічні суб'єкти намагаються перевести економічну систему в оптимальний стан, розглядаючи його як рівновагу, яка асоціюється зі стійкістю [2].

Стійкість визначається здатністю системи зберігати свою якість в умовах мінливого середовища та внутрішніх трансформацій (випадкових або планових). Підтримка стійкості визначає внутрішню мету системи, яка, на відміну від зовнішньої, пов'язана з досягненням конкурентних переваг та характеризує взаємовідносини з зовнішнім середовищем. Отже, система повинна бути організована так, щоб забезпечити власне існування, стабільність у динамічному середовищі і одночасно сталий розвиток.

Дане твердження призводить до появи одного з основних протиріч в системі, що розв'язується через її розвиток. З одного боку, необхідність збереження стійкості наділяє систему ознакою опірності до впливів, у тому числі і до керуючих. З іншого боку, необхідність цілеспрямованого руху до цілі змушує систему видозмінюватися, формувати і реалізувати управлінські функції. Як відзначає Д. Вахрушев, “обеспечение динамической устойчивости экономической системы заключается в ее способности быть одновременно и устойчивой, и изменчивой” [3]. Отже, стійкість та мінливість знаходяться в діалектичній єдності та взаємозв'язку.

Досліджуючи категорію стійкості, відзначимо, що основою сучасних уявлень про еволюційні процеси в системах є поняття “організація” і “самоорганізація”. Самоорганізація економічних систем – одна з центральних проблем економічної науки. Процеси організації можуть бути тільки в тих системах, які мають високий рівень складності і значну кількість елементів, а зв'язки між ними мають не жорстко встановлений, а імовірнісний характер. Характерна особливість процесів самоорганізації – їх цілеспрямований, але разом з тим спонтанний порядок. “Эти процессы, протекающие при взаимодействии системы с окружающей средой, в той или иной мере автономны, относительно независимы от среды”, – зазначено у сучасному філософському словнику [11].

Слід зауважити, що стійкість є комплексним поняттям і може розглядатися як на макро-, так і на мікрорівні.

Стійкість банку – це поняття, яке досить часто використовується в економічній літературі для вираження якості банківської діяльності, але єдиного уніфікованого визначення цієї категорії, якісної і кількісної її оцінки на сьогодні не існує. Це зумовлює потребу ще раз звернутись до досліджень

теоретичних засад забезпечення стійкості комерційних банків.

Е. Герасимова зазначає, що під стійкістю банку розуміється “...состояние устойчивого развития, не просто погашение всех внешних и внутренних воздействий, а гибкое реагирование на них, с тем чтобы не столько предотвращать, сколько умело использовать новые обстоятельства, свойства и отношения для саморазвития системы “Банк” [5].

В. Коваль зазначає, що “під стійкістю банку слід розуміти здатність останнього виконувати на заданому суспільством рівні притаманні йому функції і роль в економіці незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх факторів, які перешкоджають їх здійсненню. Отже, стійкість банку – це його здатність виконувати свої обов'язки перед клієнтами, кредиторами і вкладниками, забезпечувати потреби в короткостроковому і довгостроковому кредитуванні в умовах впливу змінюваних зовнішніх і внутрішніх факторів” [8]. Таку точку зору підтримує і Г. Фетісов [12]. Поняття стійкості банку, як він вважає, з економічної точки зору необхідно розглядати в значенні його стійкої рівноваги або стабільності.

Отже, стійкість банку – це його здатність насамперед виконувати свої зобов'язаннями перед клієнтами, кредиторами і вкладниками і забезпечувати потреби в короткостроковому та довгостроковому кредитуванні в умовах мінливих зовнішніх та внутрішніх факторів.

В. Живалов дає наступне визначення стійкості банку: “Устойчивость коммерческого банка – это способность банка в динамичных условиях рыночной среды четко и оперативно выполнять свои функции, обеспечивать надежность вкладов юридических и физических лиц и своих обязательств по обслуживанию клиентов” [6].

У визначенні стійкості банку автор говорить про надійність кредитної установи, а саме про те, що стійкий банк повинен “обеспечивать надежность вкладов и своих обязательств по обслуживанию клиентов”. Це вносить певне протиріччя в його оцінку стійкості банку. Надаючи розгорнуте визначення, В. Живалов вважає її економічною категорією. На нашу думку, для цього відсутні достатні підстави. Право вважатися економічною категорією мають такі суспільні відносини, які виражають особливу внутрішню визначеність. У понятті “стійкість” не визначаються відносини як такі, у них відображений якісний стан явища або предмета, у зв'язку з чим воно претендує на

таке визначення, яке має змістовне економічне навантаження.

В. Котенков та Б. Сазикін зазначають, що “устойчивость коммерческого банка – это такое его качественное состояние равновесия в движении, при котором реализуется достижение и укрепление надежности, постоянства и доверия в плане неподверженности разрушению” [9].

Як вважає Ю. Бабичева, “под устойчивостью коммерческого банка следует понимать его способность выполнять свои функциональные обязанности вне зависимости от факторов, препятствующих их выполнению” [1].

Як бачимо з наведених тверджень, у підході до визначення поняття “стійкість банку” превалює механістичний підхід, тобто стійкість банку розуміється як здатність виконувати свої функції незалежно від впливу зовнішніх та внутрішніх чинників.

Оскільки банк у ринковому середовищі необхідно розглядати як відкриту систему, яка є упорядкованою, такою, що самостабілізується (має здатність долати внутрішні обмеження і досягати нового, більш стійкого стану) та самоорганізується (характеризується наявністю динамічного балансу між внутрішніми можливостями та зовнішнім впливом), то акцент у визначенні стійкості повинен робитися не на нівелюванні впливу внутрішніх та зовнішніх факторів, а на гнучкому реагуванні на них з тим, щоб не попереджати їх, а вміло використовувати нові обставини, якості і відносини для забезпечення саморозвитку банку.

Подолання ситуації втрати стійкості пов'язане не тільки і не стільки з поверненням на досягнуті банком у минулому позиції, а з переходом до нової якості функціонування, якісно новий стан стійкості, що сприяє зростанню ефективності діяльності. Схематично цей процес можна представити наступним чином: постановка конкретних цілей в умовах реального зовнішнього середовища – невідповідність результатів діяльності поставленій цілі – вихід зі стану рівноваги – адаптація – корекція цілі або системи – рівновага на новому рівні.

Стійкість банку можна розглядати з позиції адекватного зовнішньому середовищу розвитку банку. Зрозуміло, що до категорії стійких банків будуть належати ті, які при загальному зниженні ділової активності збережуть обсяги своєї діяльності

на стабільному рівні або продемонструють певне поживлення своєї діяльності. Водночас необхідно зауважити, що банки та їх операції розвиваються в міру розвитку економіки, і якщо обсяг промислових та торговельних операцій зменшується, то це викликає і зменшення грошових потоків, які проходять через банки, зменшення обсягів депозитів, розрахункових, валютних операцій тощо. Тому банк, який знизив ділову активність в умовах економічного спаду, можна вважати стійким банком.

На наш погляд, стійкість банку – це якісна динамічна характеристика, що передбачає забезпечення його цілісності та здатності виконувати свої функції у процесі адаптації до зовнішнього середовища при стабільному зростанні фінансових показників, незалежно від впливу внутрішніх і зовнішніх факторів.

Аналіз економічної літератури, присвяченої характеристиці змісту поняття “стійкість банківської системи” і проблемам її забезпечення, дозволяє зробити висновок, що незважаючи на часте застосування, його визначення наводять достатньо рідко.

На думку інших дослідників, “под устойчивостью банковской системы и качеством функционирования коммерческого банка следует понимать практическую способность, двигаясь в конкретный период времени, минимально отклоняться от оптимальной траектории движения во многомерном пространстве” [10]. Але в цьому випадку виникає проблема визначення ступеня фактичного відхилення в поточний проміжок часу від попереднього періоду.

В. Вербенська зазначає, що “у найбільш широкому розумінні стійкість банківської системи – це її здатність під дією певних ендогенних або екзогенних дестабілізуючих чинників (шоків) в умовах динамічної та структурної нестабільності за рахунок внутрішніх сил уникати масового банкрутства фінансових інституцій з метою виконання своїх функцій з перерозподілу ресурсів у економіці в не меншому обсязі, ніж до впливу зазначених чинників” [4].

У роботі С. Ільсова наводиться наступне визначення: “экономическая система (в том числе и банковская) функционирует устойчиво по определенному параметру, если отклонение данного параметра не превышает допустимой величины, а помехи могут быть компенсированы в определенных пределах” [7]. При цьому необхідно погодитись з висновком автора про доцільність дослідження сфери стійкості, що являє собою певну систему

параметрів, вихід за межі якої переводить систему зі стійкого стану в нестійкий.

На думку Г. Фетісова, стійкість банківської системи – це “такий комплексний позитивний стан, який характеризується розвитком якісних параметрів її діяльності і діяльності окремих її елементів у взаємодії з інтересами економіки” [12].

У наведених визначеннях поняття “стійкість банківської системи” знайшла відображення така його характеристика, як здатність підтримувати параметри функціонування в певних межах, незважаючи на вплив різноманітних дестабілізуючих факторів. Проте неврахованою залишається належність банківської системи до складних нелінійних систем, що визначає їх стійкість.

В. Живалов зазначає, що стійкість банківської системи визначається “... устойчивостью ее отдельных элементов: системообразующих крупных банков с разветвленной филиальной сетью, региональных кредитных организаций и т.д.” [6].

На нашу думку, для переходу від розгляду поняття стійкості банку до поняття “стійкість банківської системи”, в першу чергу, необхідно враховувати системні якості, наявність яких свідчить про те, що характеристика банківської системи значно ширша і складніша, ніж сума характеристик тих банків, що діють в її межах.

Тому для характеристики поняття стійкості банківської системи необхідно ураховувати її структурну стійкість і наявність самоорганізації, а саме це поняття може означати здатність системи повертатися в рівноважний стан, незважаючи на вплив зовнішніх та внутрішніх чинників, базуючись на: структурній стійкості;

здатності до самоорганізації; підтримці стійкості банків, що входять до системи, та управлінському впливі центрального банку країни.

Стійкість банківської системи можна розглядати як форму руху і як стан банківської системи, а також здатність відновлювати цей стан після певних кризових моментів (спаду в економіці, фінансової кризи тощо).

Стійкість банківської системи як форма руху є її динамічною характеристикою, за якою не тільки адекватно і ефективно виконуються її функції і призначення в економіці, але і одночасно відбувається розвиток всіх її елементів, тобто їй властиві не разові позитивні зміни, не тимчасові успіхи у функціонуванні або тимчасова стабілізація, не успіхи окремих банків (навіть найбільших), а динамічний розвиток всіх елементів.

Стійкість банківської системи – це такий стан банківської системи, при якому реалізується сутність і призначення банківської системи в економіці, адекватно і ефективно виконуються її функції, а також забезпечується здатність відновлювати цей стан після будь-яких відхилень від безпечних параметрів, викликаних дією кризових моментів (спадом економіки, фінансовою кризою, трансформацією економіки).

Висновки. Результати дослідження, представлені у даній статті, можуть бути використані при розробці заходів і програм, спрямованих на забезпечення стійкості банківської системи, підвищення рівня досліджень процесів самоорганізації системи.

Список літератури

1. Бабичева Ю. Российские банки. Проблемы роста и регулирования. – М.: Экономика, 2006. – 298 с.
2. Борисенко Н. О понятии финансовой устойчивости Пенсионного фонда России // Вопросы экономики. – 2004. – № 7. – С. 106-123.
3. Вахрушев Д.С. Самоорганизация и динамическая устойчивость экономических систем. – Кострома: КГУ им. Н.А. Некрасова, 2004. – 172 с.
4. Вербенська В.М. Стійкість банківської системи в умовах лібералізації міжнародної торгівлі фінансовими послугами (на прикладі країн Центральної та Східної Європи): Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.05.01 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2006. – 20 с.
5. Герасимова Е.Б. Феноменология анализа финансовой устойчивости кредитной организации. – М.: Финансы и статистика, 2006. – 392с.
6. Живалов В.Н. Повышение устойчивости функционирования коммерческих банков: Дис. ... канд. екон. наук: 08.00.10. – М., 1997.– 174 с.
7. Ильясов С.М. Устойчивость банковской системы: механизмы управления, региональные особенности. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 305 с.

8. Коваль В.М. Надійність і стійкість комерційних банків: оцінка та регулювання: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.04.01 / Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2001. – 17 с.
9. Котенков В.Н., Сазыкин Б.В. Устойчивое развитие банков России // www.librarius.ru.
10. Кузьминов Я., Радаев В., Яковлев А., Ясин Е. Институты: от заимствования к выращиванию (опыт российских реформ и возможность культивирования институциональных изменений) // Вопросы экономики. – 2005. – № 5. – С. 7-11.
11. Современный философский словарь. – 2-е изд., испр. и доп. – Лондон – М.: ПАНПРИНТ, 1998. – 1064 с.
12. Фетисов Г.Г. Устойчивость банковской системы и методология ее оценки. – М.: Экономика, 2003. – 497 с.

Summary

The article is devoted the construction of theoretical conception of stability of the banking system both on macro level and on the micro level of economic relations.

Отримано 21.11.2007

Зінченко В.О. Сутність і поняття стійкості банківської системи / В.О. Зінченко // Вісник Української академії банківської справи. - 2007. - № 2 (23). - С. 84–87.